

УДК 339.92

Олефір В.К.*канд. економ. наук, ст. науков. співробітник
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»*

ОЦІНКА ВІДКРИТОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

AN ASSESSMENT OF OPENNESS OF THE ECONOMY OF UKRAINE

Зроблено оцінку ступеня відкритості економіки України. Проведено порівняння ступеня відкритості економіки України з відкритістю економік інших країн. В якості критеріїв відкритості обрано співвідношення експорту і ВВП, імпорту і ВВП. Країни світу згруповано за величиною товарного експорту, товарного імпорту, ВВП і кількості населення. Проаналізовано основні причини і наслідки надмірної відкритості. Зроблено прогноз динаміки відкритості економіки у короткостроковій перспективі.

Сделано оценку степени открытости экономики Украины. Проведено сравнение степени открытости экономики Украины с открытостью экономик других стран. В качестве критериев открытости были использованы соотношения экспорта и ВВП, импорта и ВВП. Страны сгруппированы соответственно величине товарного экспорта, товарного импорта, ВВП и количества населения. Проанализированы основные причины и последствия чрезмерной открытости. Сделан прогноз динамики открытости экономики на ближайшую перспективу.

An assessment of openness of the economy of Ukraine is realized. Comparison of the degree of openness of the economy of Ukraine with openness of other countries is made. Ratios of export and GDP, import and GDP are used as criteria of openness. Countries are grouped according to size of merchandise export, merchandise import, GDP, the number of population. Thirteen countries of Europe, Asia, Oceania, South America are included to first group, fifteen countries of Europe, Asia, Oceania, South America and Africa are included to second group, four countries of Europe, South America and Africa are included to third group, ten countries of Europe, Asia, North and South America and Africa are included to fourth group. Ratios of export and GDP amounts to 42,3 % for first group (this indicator amounts to 42,3 % for Ukraine). Ratios of import and GDP amounts to 0,42 for second group (this indicator amounts to 0,51 for Ukraine). Ratios of export and GDP not exceed 39,5 % and ratios of import and GDP not exceed 0,43 for third group. Ratios of export and GDP amounts to 33,7 % and ratios of import and GDP amounts to 0,34 for fourth group. Principal causes and consequences of excess openness are analysed. Short-term forecast of dynamics of openness of the economy is made.

Ключові слова: відкритість економіки, інтеграція, лібералізація, світовий поділ праці

Вступ. Впродовж приблизно двадцяти років відбувається процес інтеграції економіки України в систему світового господарства. Цей процес відбувається як в рамках вступу до міжнародних організацій (Світова організація торгівлі), регіональних спільнот (ЄС), так і шляхом запровадження світових стандартів статистики, обліку, звітності, ведення міжнародних торговельних операцій тощо. Закономірним результатом інтеграційних процесів стало збі-

льшення відкритості національної економіки, що мало неоднозначні наслідки для динаміки її зростання.

В умовах глобалізації існує загальна тенденція до збільшення відкритості національних економік. Орієнтація на зовнішні ринки є потужним стимулом розвитку національної економіки в умовах сприятливої зовнішньої кон'юнктури. Однак, коли зовнішній попит зменшується спад національної економіки може бути непропорційно великим.

Відкритість економіки України залишається нині на високому рівні, що спричиняє її тісну залежність від зміни зовнішньої кон'юнктури. Частка експорту в структурі ВВП у 2010 р. склала 50,2 %, а співвідношення між імпортом і ВВП становило 0,53 (табл.1). За останні п'ять років відкритість національної економіки залишалась практично на одному рівні, не виявляючи чіткої тенденції до зниження (табл.1).

Таблиця 1

Показники відкритості економіки України

Показники	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Частка експорту в структурі ВВП, %	46,6	44,8	46,9	46,3	50,2
Співвідношення між імпортом і ВВП	0,495	0,506	0,549	0,480	0,530

Дж.: [1], [2], розрахунки

У 2011 році відкритість економіки України ще більше зросла. За попередніми даними Держстату України у першому кварталі 2011 р. частка експорту в структурі ВВП сягнула 59,4 %, а співвідношення між імпортом і ВВП – 0,656. [3] Для порівняння, у 2010 р. аналогічні показники за перший квартал дорівнювали відповідно 50,5% і 0,523; у 2009 р. – 47,6 % і 0,512; у 2008 р. – 47,4 % і 0,584. Зокрема, такого співвідношення між імпортом і ВВП ще не було зафіксовано статистикою, починаючи з 2000 р.

Надмірна відкритість мала вкрай негативні наслідки для економіки України під час світової фінансової кризи 2008-2010 рр. За величиною спаду реального ВВП у 2009 р. серед країн Центральної та Східної Європи Україна поступилась тільки Латвії (табл.2). За окремими даними Латвія та Україна були також „лідерами” щодо спаду реального ВВП у 2009 р. і у світовому масштабі. [4] В умовах відносно повільного післякризового зростання світової економіки, зростання імовірності «другої хвилі» рецесії проблематичним є швидкий вихід економіки України на докризовий рівень виробництва. Тому для забезпечення сталого економічного зростання постає актуальне завдання підтримки оптимального рівня відкритості, розвитку внутрішнього ринку, збільшення товарообороту між резидентами країни.

Таблиця 2

Темпи річного приросту (зниження) реального ВВП, %

Країна	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Польща	6,8	5,1	1,7	3,8

Білорусь	8,6	10,2	0,2	7,6
Туреччина	4,7	0,7	-4,7	8,9
Словаччина	10,6	5,9	-4,8	4,0
Угорщина	0,8	0,8	-6,7	1,2
Румунія	6,3	7,4	-7,1	-1,3
РФ	8,5	5,2	-7,8	4,0
Естонія	6,9	-5,1	-13,9	3,1
Литва	9,8	2,9	-14,7	1,3
Україна	7,9	2,1	-15,1	4,2
Латвія	10,0	-4,2	-18,0	-0,3

Дж.: [5]

Постановка завдання. Різні аспекти відкритості економік пострадянських країн в контексті інтеграції до системи світового поділу праці достатньо широко аналізувались в економічній літературі. [6] [7] Однак, в цих дослідженнях недостатньо уваги було приділено міжнародним порівнянням рівня відкритості вітчизняної економіки. Тому метою дослідження було зробити порівняльну оцінку відкритості економіки України з іншими країнами світу, які мають подібні до вітчизняної економіки параметри економічного розвитку та інтенсивності зовнішньоекономічних зв'язків.

Методологія. При проведенні дослідження був використаний статистичний метод групувань. В якості критеріїв відкритості були застосовані співвідношення експорту і ВВП, імпорту і ВВП. Для порівняння брались країни світу, які мають однакові з Україною обсяги експорту, імпорту і кількість населення.

Результати дослідження. У 2005-2009 рр. вітчизняні підприємства експортували впродовж року товарів в середньому на 46 млрд. дол.(табл.3). Приблизно такий же обсяг товарного експорту мали ще 13 країн: Чилі, Аргентина, Словаччина, В'єтнам, Португалія, Ізраїль, Казахстан, Філіппіни, Колумбія, Перу, Нова Зеландія, Словенія, Греція (табл.3). В середньому по групі цих країн (разом з Україною) частка експорту в структурі ВВП склала 42,3 %, а для України цей показник дорівнював 46,9 %[8].

Економіка України має відносно велику залежність від імпорту. У 2005-2009 рр. вітчизняні підприємства щорічно імпортували товарів в середньому на 54 млрд. дол. Приблизно такий же обсяг товарного імпорту мали ще 15 країн: В'єтнам, Філіппіни, Словаччина, Ізраїль, Чилі, Аргентина, Венесуела, Єгипет, Колумбія, Пакистан, Казахстан, Марокко, Нова Зеландія, Словенія, Хорватія (табл.4). В середньому по групі цих країн співвідношення між імпортом і ВВП складало 0,42 а для України цей показник дорівнював 0,51 [8]. Тобто у співставленні з ВВП Україна імпортувала більше товарів і послуг ніж в середньому по групі.

Таблиця 3

Експорт товарів, млрд. дол.

Країна	2 005 р.	2 006 р.	2 007 р.	2 008 р.	2 009 р.	2005-09рр.
Чилі	41	59	68	66	54	58
Аргентина	40	47	56	70	56	54
Словаччина	32	42	58	70	56	51
В'єтнам	32	40	49	63	57	48
Португалія	39	45	52	58	44	48
Ізраїль	40	43	50	57	46	47
Україна	35	39	50	68	40	46
Казахстан	28	39	48	72	44	46
Філіппіни	40	47	50	48	38	44
Колумбія	22	25	31	39	34	30
Перу	17	24	29	32	27	26
Нова Зеландія	22	23	27	31	25	26
Словенія	18	21	27	30	23	24
Греція	18	20	24	29	21	22

Дж.: [8], розрахунки

Третім критерієм, за яким відбирались країни для порівняння з Україною, була кількість населення. Цей показник приблизно характеризує обсяг внутрішнього споживчого ринку, тобто кількість товарів і послуг, які купуються населенням. Середня кількість населення України у 2005-2009 рр. дорівнювала 46 млн. Приблизно таку ж кількість населення мали ще 10 країн світу: Італія, Південна Африканська Республіка, Республіка Корея, Колумбія, Іспанія, Аргентина, Польща, Алжир, Канада, Марокко (табл.5). В середньому по групі цих країн частка експорту в структурі ВВП склала 33,7% (в Україні – 46,9%), а співвідношення між імпортом і ВВП – 0,34 (в Україні - 0,51) [8] Таким чином, і серед країн з приблизно однаковою кількістю населення Україна відрізняється надмірною відкритістю економіки і внутрішніх товарних ринків.

Проводити порівняльний аналіз між окремими країнами достатньо складно. У світі немає двох країн, які б за формальними параметрами були б подібними одна до одної, не кажучи вже про соціальні аспекти (історія, традиції, світогляд населення тощо). Певною мірою розбіжності між країнами усуваються групуванням за конкретною ознакою. Однак і цей метод має певні обмеження. Тому із усіх країн, які використовувались для групувань, ми вирішили додатково вибрати такі, які подібні до України також за рядом інших параметрів. Таких країн виявилось чотири: Аргентина, Колумбія, Марокко і Польща. Тобто з певною мірою умовності їх можна вважати „двійниками” України у світовому господарстві. Як видно з табл.6, за рівнем відкритості вітчизняна економіка випереджає усі ці „країни-двійники”, що також вказує на її надмірну відкритість.

Таблиця 4

Імпорт товарів, млрд. дол.

Країна	2 005 р.	2 006 р.	2 007 р.	2 008 р.	2 009 р.	2005-09рр.
В'єтнам	35	43	59	75	65	55
Україна	36	44	60	84	45	54

Філіппіни	48	53	58	61	46	53
Словаччина	34	44	59	71	54	52
Ізраїль	44	47	56	64	46	51
Чилі	31	36	44	58	40	42
Аргентина	27	33	43	55	37	39
Венесуела	24	34	46	49	38	38
Єгипет	24	29	39	50	40	36
Колумбія	20	25	31	38	31	29
Пакистан	22	27	29	38	29	29
Казахстан	18	24	33	38	29	29
Марокко	19	22	29	40	30	28
Нова Зеландія	25	25	29	33	24	27
Словенія	19	23	29	33	24	26
Хорватія	18	21	26	30	21	23

Дж.: [8], розрахунки

Таблиця 5

Кількість населення, млн. осіб

Країна	2 005 р.	2 006 р.	2 007 р.	2 008 р.	2 009 р.	2005-09рр.
Італія	59	59	59	60	60	59
Південна Африка	48	49	49	50	50	49
Республіка Корея	48	48	48	48	48	48
Україна	47	47	46	46	46	46
Колумбія	43	44	44	45	46	44
Іспанія	43	44	44	44	45	44
Аргентина	39	39	40	40	40	39
Польща	38	38	38	38	38	38
Алжир	33	33	34	34	35	34
Канада	32	33	33	33	34	33
Марокко	31	31	31	32	32	31

Дж.: [8], розрахунки

Надмірна відкритість економіки України була спричинена рядом факторів. Серед них найбільш вагомими є: низька конкурентоспроможність вітчизняного виробництва, механізм глобалізаційних процесів, несприятливий інвестиційний клімат, велика залежність від імпортних енергоносіїв.

Достатньо велика кількість галузей вітчизняного виробництва в процесі інтеграції у світове господарство виявились неконкурентоспроможними на зовнішньому і внутрішньому ринках. Певний час вони існували під захистом протекціоністських заходів (імпортні мито і квоти), але потім поступово віддали свою частку внутрішнього ринку імпортним товарам. Зокрема, за 2010 рік частка продажу споживчих товарів, які вироблені на території України, у товарообороті торгової мережі підприємств (юридичних осіб) складала: для взуття шкіряного, текстильного, комбінованого, включаючи спортивне – 4,0 % (у 2009 р. – 6,4 %), для аудіо- та відео обладнання – 4,8% (у 2009 р. – 3,0 %), для комп'ютерної та іншої обчислювальної техніки – 6,1% (у 2009 р. – 11,7 %),

для трикотажу верхнього та білизняного – 10,4 % (у 2009 р. – 12,6 %), для приладів електропобутових – 11,4% (у 2009 р. – 14,8 %), для автомобілів і автотоварів – 18,6 % (у 2009 р. – 24,3 %). [10] Одночасно із збільшенням імпорту техніки і обладнання збільшився відповідно імпорт запасних частин і комплектуючих до цієї техніки та обладнання.

Таблиця 6

Окремі параметри „країн-двійників” України

Країни	Населення, млн. (2009р.)	Територія, тис.км ²	Експорт товарів, млрд. дол. (2008р.)	Імпорт товарів, млрд. дол. (2008р.)	ВВП (2008р.)		Частка експорту в структурі ВВП, % (2008р.)	Співвідношення між імпортом і ВВП, (2008р.)
					Всього, млрд.дол.	На душу населення, тис.дол.		
Аргентина	40,3	2767	70,0	54,6	572	14,4	24,2	0,20
Колумбія	45,7	1139	38,5	37,6	315	7,3	18,2	0,22
Марокко	32,0	446	20,3	39,8	137	4,3	35,8	0,42
Польща	38,1	313	178,4	204,4	450	14,9	39,5	0,43
Україна	45,7	604	67,7	83,8	337	7,3	46,8	0,55

Дж.: [8], [9], розрахунки

Для аналізу були використані дані за 2008 р., який є більш типовим, ніж 2009 р., на який прийшовся пік світової фінансово-економічної кризи

Важливим фактором щодо зростання відкритості економіки України став механізм глобалізаційних процесів. В сучасних умовах основними інвестиційними ресурсами у світовій економіці володіють транснаціональні корпорації (ТНК). Виходячи з конкурентних переваг окремої країни, вони зосереджують у ній певні виробництва, а потім експортують цю продукцію по усьому світу. В Україні інтерес ТНК привернули окремі підприємства харчової, металургійної і машинобудівної промисловості. Інші підприємства були або заборонені до приватизації, або мали незначну інвестиційну привабливість. Загалом, обсяг іноземних інвестицій в Україні був і залишається відносно невеликим. Тобто вітчизняна економіка для ТНК залишається нині, в основному, не місцем розгортання сучасного виробництва, а ринком збуту готових товарів. Натомість національний капітал (особливо середній і дрібний) ще не володіє у необхідній кількості інвестиційними ресурсами, сучасним менеджментом і маркетингом, щоб протистояти експансії імпорту.

Висновки. Таким чином, відкритість економіки України (за показниками частки експорту в структурі ВВП і співвідношення між ВВП та імпортом) залишається на високому рівні у порівнянні із країнами з однаковими обсягами експорту, імпорту та з однаковою кількістю населення.

Виконаний порівняльний аналіз вміщує елементи наукової новизни, оскільки для цієї групи країн він ще не проводився. Отримані результати мають практичне значення для формування анти циклічної політики. Одним із

напрямів подальшого дослідження відкритості є використання у порівняльному аналізі інформації щодо експортних та імпорتنих мит, квот, ліцензій та інших бар'єрів для зовнішньої торгівлі.

Хоча відкритість вітчизняної економіки у 2000-2009 рр. мала тенденцію до зменшення, темпи цього процесу були невеликі. Якщо взяти до уваги, що у докризовий період зберігалась загальна тенденція світової економіки до зростання відкритості, то можна спрогнозувати, що у найближчій перспективі відкритість економіки України залишиться на відносно високому рівні.

Література

1. Статистичний щорічник України за 2009 рік : відомче видання / Державний комітет статистики України ; відп. за вип. Н. П. Павленко ; за ред. О. Г. Осауленка. - К. : Державне підприємство "Інформаційно-аналітичне агентство", 2010. - 566 с.
2. Україна у цифрах у 2010 році : відомче видання / Державний комітет статистики України ; відп. за вип. Н. П. Павленко ; за ред. О. Г. Осауленка. - К. : ТОВ Август Трейд, 2011. - 252 с.
3. Валовий внутрішній продукт і валовий національний дохід України за 1 квартал 2011 року : експрес-випуск від 30.06.2011 р., № 164 : відомче видання [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. *List of countries by real GDP growth rate (Electronic resource) / Wikipedia. – Mode of access: [http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_GDP_\(real\)_growth_rate](http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_GDP_(real)_growth_rate)*
5. *Eastern Europe Consensus Forecasts / Consensus Economics Inc. ; editor Che-Wing Pang. – 2011. - May 16. – 24 p.*
6. Сиденко, В. Р. Глобализация – европейская интеграция – экономическое развитие: украинская модель [Текст]. Т. 2. Европейская интеграция и экономическое развитие / В. Р. Сиденко. - К. : Ин-т экон. и прогнозир. НАН Украины, 2011. - 448 с.
7. Шостак Л. Відкрита економіка: перспективи позиціювання України у світовій господарській системі / Л. Шостак, О. Бадрак // Економіка України. - 2009. - № 7. - С. 38 – 48.
8. *International Financial Statistics / International Monetary Fund. – 2010. - Vol. LXIII. - № 12. – December. – 1418 p.*
9. Колумбия [Электронный ресурс] / Википедия. – Режим доступа : <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BB%D1%83%D0%BC%D0%B1%D0%B8%D1%8F>
10. Продаж споживчих товарів, які вироблені на території України, у торговій мережі за 2010 рік : експрес-випуск від 19.05.2011 р., № 123 : відомче видання [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>